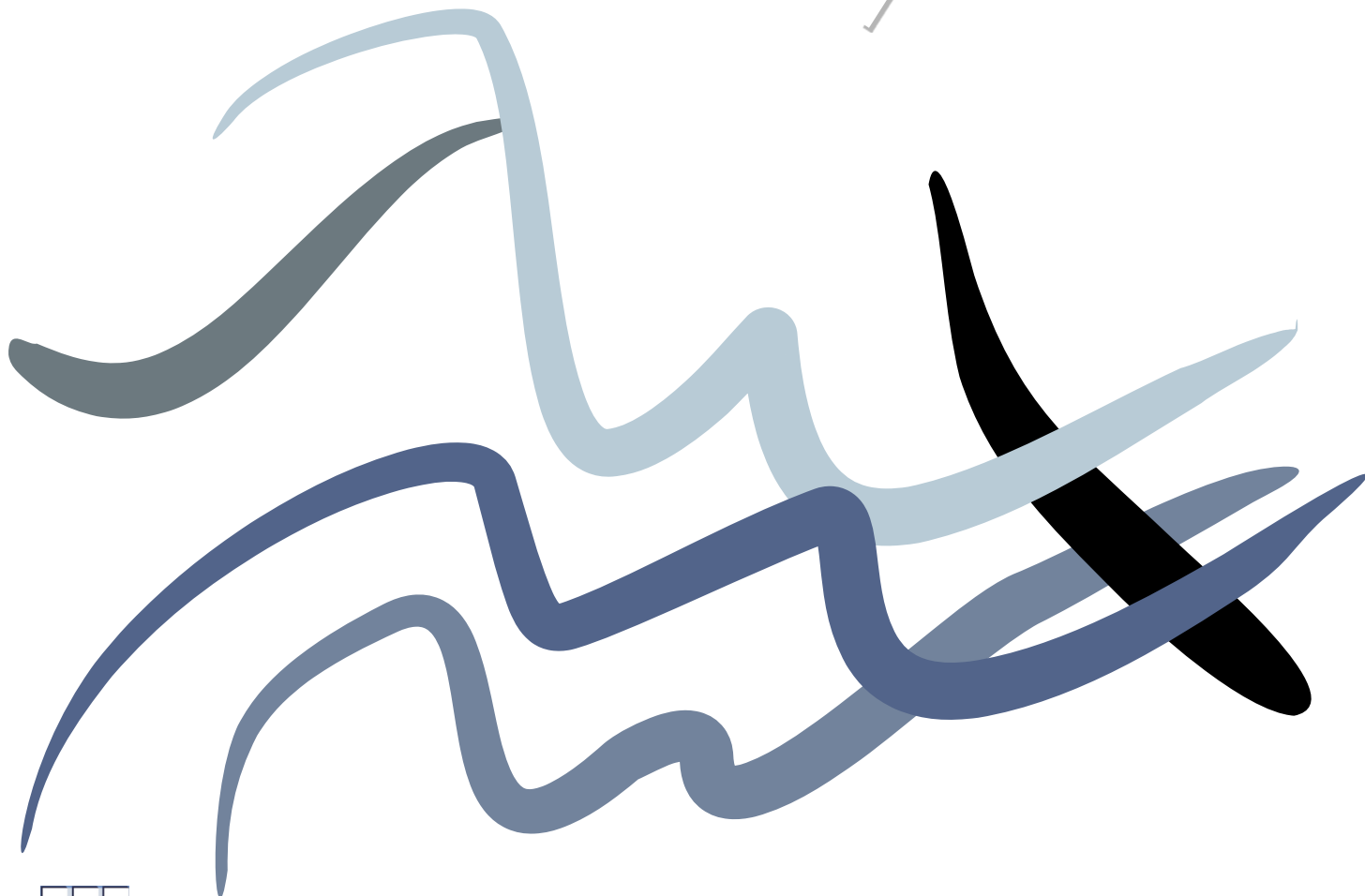

Уредници / Editors:
др Александар Јевтић
мр Борко Драшковић

Удружење урбаниста Србије
Serbian Town Planners Association

**РЕВИТАЛИЗАЦИЈА РУРАЛНИХ ПРЕДЕЛА И ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА СА УРЕЂАЈНИМ ОСНОВАМА /
МОДЕРНИ КАТАСТАР КАО ОСНОВНА ПОДЛОГА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА /
УРБАНА ОБНОВА И РЕГЕНЕРАЦИЈА ГРАДСКОГ ЈЕЗГРА И ЗНАЧАЈНИХ ГРАДСКИХ ЦЕЛИНА /
ПЛАНИРАЊЕ И ИЗГРАДЊА ВИШЕСПРАТНИХ ОБЈЕКТА – ПРЕДНОСТИ И МАНЕ /
УРБАНИЗАМ И ИНЖЕЊЕРСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ОБНОВЉИВИХ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ**

**REVITALISATION OF RURAL AREAS AND SPATIAL PLANS OF A LOCAL GOVERNMENT UNITS WITH DEVELOPMENT BASES FOR VILLAGES /
MODERN CADASTRE AS A BASE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT /
URBAN RENEWAL AND THE REGENERATION OF HISTORIC CORE AND IMPORTANT CITY AMBIENCE /
PLANNING AND BUILDING OF MULTI-STORY BUILDINGS – PROS AND CONS /
URBANISM AND ENGINEERING SECTOR IN THE ROLE OF THE DEVELOPMENT OF RENEWABLE ENERGY SOURCES**

Врњачка Бања, 18-20. мај 2023.

УДРУЖЕЊЕ УРБАНИСТА СРБИЈЕ
SERBIAN TOWN PLANNER ASSOCIATION

РЕПУБЛИЧКИ ГЕОДЕТСКИ ЗАВОД
REPUBLIC GEODETIC AUTHORITY

МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА
19. ЛЕТЊА ШКОЛА УРБАНИЗМА
И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

INTERNATIONAL CONFERENCE
19TH SUMMER SCHOOL OF URBANISM
AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

**РЕВИТАЛИЗАЦИЈА РУРАЛНИХ ПРЕДЕЛА И ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ
ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА СА УРЕЂАЈНИМ ОСНОВАМА**

МОДЕРНИ КАТАСТАР КАО ОСНОВНА ПОДЛОГА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

**УРБАНА ОБНОВА И РЕГЕНЕРАЦИЈА ГРАДСКОГ ЈЕЗГРА И
ЗНАЧАЈНИХ ГРАДСКИХ ЦЕЛИНА**

**ПЛАНИРАЊЕ И ИЗГРАДЊА ВИШЕСПРАТНИХ ОБЈЕКТА –
ПРЕДНОСТИ И МАНЕ**

**УРБАНИЗАМ И ИНЖЕЊЕРСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА
ОБНОВЉИВИХ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ**

**REVITALISATION OF RURAL AREAS AND SPATIAL PLANS OF A LOCAL
GOVERNMENT UNITS WITH DEVELOPMENT BASES FOR VILLAGES**

MODERN CADASTRE AS A BASE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

**URBAN RENEWAL AND THE REGENERATION OF HISTORIC CORE
AND IMPORTANT CITY AMBIENCE**

PLANNING AND BUILDING OF MULTI-STOREY BUILDINGS – PROS AND CONS

**URBANISM AND ENGINEERING SECTOR IN THE ROLE OF THE DEVELOPMENT
OF RENEWABLE ENERGY SOURCES**

Група аутора: I РЕВИТАЛИЗАЦИЈА РУРАЛНИХ ПРЕДЕЛА И ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА СА УРЕЂАЈНИМ ОСНОВАМА / II МОДЕРНИ КАТАСТАР КАО ОСНОВНА ПОДЛОГА ОДРЖИВОГРАЗВОЈА / III УРБАНА ОБНОВА И РЕГЕНЕРАЦИЈА ГРАДСКОГ ЈЕЗГРА И ЗНАЧАЈНИХ ГРАДСКИХ ЦЕЛИНА / IV ПЛАНИРАЊЕ И ИЗГРАДЊА ВИШЕСПРАТНИХ ОБЈЕКТА – ПРЕДНОСТИ И МАНЕ / V УРБАНИЗАМ И ИНЖЕЊЕРСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА СИСТЕМА ОБНОВЉИВИХ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ

- Издавач:** Удружење урбаниста Србије, Београд
- За издавача:** др Александар Јевтић, председник Удружења урбаниста Србије
- Уредници:** др Александар Јевтић
мр Борко Драшковић
- Рецензенти:** др Злата Вуксановић Мацура, САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“
Доц. др Малина Чворо, Архитектонско-грађевинско-геодетски факултет, Бања Лука
Доц. др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски факултет Београд
- Научни одбор:** Проф. др Александра Ђукић, председник, Архитектонски факултет Београд, УУС
др Александар Јевтић, председник Удружења урбаниста Србије
Др Игор Марић, Матична секција архитектата ИКС, СИТС
Др Божидар Манић, Институт за архитектуру и урбанизам Србије
Доц. др Ратка Чолић, Архитектонски факултет Београд
мр Ђорђе Милић, Министарство грађевинарства, саоб.и инфраструктуре
Мр Борко Драшковић, директор Републичког геодетског завода
Др Злата Вуксановић Мацура, Географ.институт“Јован Цвијић“ САНУ
Доц.др Малина Чворо, Архитектонсо.грађ.геод.факултет, Бањалука
Мр Миодраг Ференчак, Удружење урбаниста Србије
Проф. др Драган Коматина Архитектонски факултет Подгорица
Проф. др Нусрет Мујагић, Универзитети у Сарајеву и Тузли
Др Жаклина Ангеловска, Комора архитектата и инж. С.Македоније
Доц. др Милена Динић Бранковић, Грађ.архитект. факултет, Ниш
Проф.др Марија Маруна, Архитектонски факултет Београд
Доц. др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски фак. Београд
Проф. др Дарко Реба, Департмана за арх. и урбанизам ФТН, Н. Сад
Мр Душан Милић, Удружење урбаниста Србије
Др Бранислав Антонић, УУС, Архитектонски факултет Београд
Др Марија Лалошевић, Убанистички завод Београда
Др сц. Денис Амбруш, Свеучилиште у Ријеци, Грађевински факултет
Др Дејан С.Ђорђевић, Министарство грађ.саобраћаја и инфраструктуре
Др Верољуб Трифуновић, УУС, Удружење урбаниста Србије
Проф. др Весна Златановић Томашевић, Удружење инжењера Београда
Проф. др Невена Васиљевић, Шумарски факултет, Београд
- Организационо-програмски одбор:** Зоран Д. Јовановић, председник, Републички геодетски завод, УУС
Татјана Симоновић, Удружење урбаниста Србије, ИКС
Светлана Јаковљевић, Удружење урбаниста Србије
Милка Павловић, Рума,Удружење урбаниста Србије
Славица Ференц, Шабац, Удружење урбаниста Србије
Лидија Николић Стефановић, ЈП Завод за урбанизам Ниш
Марија Пауновић Милојевић, Инфоплан, Аранђеловац, УУС
Марина Благојевић, Лепосавић, Удружење урбаниста Србије
Гордана Недељковић, Крушевац, Удружење урбаниста Србије
Ивана Јоксимовић, Лесковац, Удружење урбаниста Србије
- Технички уредник:** Светлана Јаковљевић
- Дизајн корица:** Јасна Марићевић
- Тираж:** 300 примерака
- Штампа:** СЗР Копирница ДУГА, Крагујевац
- Година:** 2023.
- ISBN:** ISBN-978-86-84275-46-4

ЗБОРНИК РАДОВА ЈЕ ШТАМΠΑНА УЗ ПОДРШКУ ИНЖЕЊЕРСКЕ КОМОРЕ СРБИЈЕ
ИЗДАВАЧ ЗАДРЖАВА СВА ПРАВА: РЕПРОДУКЦИЈА НИЈЕ ДОЗВОЉЕНА

ПРЕДГОВОР

Поштоване колегинице и колеге,

Летња школа урбанизма се одржава по 19-ти пут. После прославе пунолетства, настављамо да се усавршавамо и додатно напредујемо у послу којим се бавимо, планирањем и уређењем простора. Још увек имамо младалачки ентузијазам, тако да смо ове године, заједно са колегама из Републичког геодетског завода Србије, припремили сет од чак пет актуелних тематских целина са 39 радова.

Овогодишњу летњу школу карактерише разноврсност тема које ће бити презентоване, а све се дешава у сред процеса усвајања новог законског оквира, који ће сигурно бити споменут, и разматран, јер његова решења, на која тако мало можемо утицати, опредељују у многоме наш будући рад. Надајмо се најбољем, бар нам оптимизма без покрића никада није мањкало.

Добро дошли на 19-у међународну научно-стручну конференцију Летња школа урбанизма Врњачка Бања 2023.

*Др Александар Јевтић, дипл.инж.грађ.
Председник Удружења урбаниста Србије*

I РЕВИТАЛИЗАЦИЈА РУРАЛНИХ ПРЕДЕЛА И ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА СА УРЕЂАЈНИМ ОСНОВАМА	1
<i>др Божидар Манић, др Никола Крунић, др Ана Никовић</i> ИЗАЗОВИ НЕПОСРЕДНОГ СПРОВОЂЕЊА СТРАТЕШКИХ ПЛАНСКИХ ДОКУМЕНАТА – ПЛАНОВИ ЈЕДИНИЦА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ СА УРЕЂАЈНИМ ОСНОВАМА	3
<i>др Милица Добричић, мр Тијана Живановић Милић</i> ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ И РЕВИТАЛИЗАЦИЈА РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА У ЗАШТИЂЕНИМ ПРИРОДНИМ ДОБРИМА – ПРИМЕР СПЕЦИЈАЛНОГ РЕЗЕРВАТА ПРИРОДЕ УВАЦ	13
<i>мр Милена Станојевић, Марија Марковић</i> ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ РУРАЛНИХ НАСЕЉА КРОЗ ИЗРАДУ УРЕЂАЈНИХ ОСНОВА	21
<i>мр Драган Дрндаревић</i> РЕВИТАЛИЗАЦИЈА РУРАЛНИХ ПРЕДЕЛА НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА „ЂЕРДАП“	29
<i>Проф. др Весна Златановић Томашевић</i> РУРАЛНА ПОДРУЧЈА И ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ	39
<i>Милица Игић, др Милена Динић Бранковић, др Јелена Ђекић, др Милица Љубеновић, Михаило Митковић</i> РУРАЛНА ПОДРУЧЈА У РЕГИОНУ ЈУЖНЕ И ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ- ПРЕГЛЕД ПОСТОЈЕЋИХ ПРОБЛЕМА И МОГУЋНОСТИ ЗА РЕВИТАЛИЗАЦИЈУ	45
<i>Весна Исајловић</i> РЕВИТАЛИЗАЦИЈА НАСЕЉА ВЕЛИКА МОШТАНИЦА КРОЗ ИЗРАДУ ПЛАНА ДЕТАЉНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ ...	53
II МОДЕРНИ КАТАСТАР КАО ОСНОВНА ПОДЛОГА ОДРЖИВОГРАЗВОЈА	63
<i>Огњенка Илић, Љубица Драгутиновић, Андреја Маринковић, Оливера Степановић</i> ИЗРАДА САВРЕМЕНОГ КАТАСТРА НЕПОКРЕТНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	65
<i>Николина Влатковић, Марко Мршевић</i> УТИЦАЈ САВРЕМЕНИХ ТЕХНОЛОГИЈА НА ПОСТУПАК КОМАСАЦИЈЕ И ЗНАЧАЈ СЕРВИСА РГЗ-А У ПРОСТОРНОМ ПЛАНИРАЊУ	73
<i>Огњенка Илић, Дијана Обровић, Милица Лешњак, Гордана Коровљевк, Драган Трифуљеско</i> ИНФРАСТРУКТУРНИ ПРОЈЕКТИ НЕПОКРЕТНОСТИ И ВОДОВА У МОДЕРНОМ КАТАСТРУ	79
<i>Јелена Матић Вареница</i> ВИЗИЈА КАТАСТРА 2034, ПОТРЕБА ИЛИ МОГУЋНОСТ?	87
<i>Билјана Мартиненко, Далибор Бабић</i> ЈАЧАЊЕ НАДЗОРНИХ МЕХАНИЗАМА УВОЂЕЊЕМ САВРЕМЕНИХ РЕШЕЊА У ИНСПЕКЦИЈСКОМ НАДЗОРУ КАО ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА РЕПУБЛИЧКОГ ГЕОДЕТСКОГ ЗАВОДА	93
<i>Вања Шимунић</i> НОВ СИСТЕМ ДИСТРИБУЦИЈЕ ГЕОПРОСТОРНИХ ПОДАКА – ВИШЕСТРУКА ПРИМЕНА И БЕНЕФИТ	99
III УРБАНА ОБНОВА И РЕГЕНЕРАЦИЈА ГРАДСКОГ ЈЕЗГРА И ЗНАЧАЈНИХ ГРАДСКИХ ЦЕЛИНА ...	105
<i>мр Вања Вукадиновић Ђурић</i> ОЧУВАЊЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА У ПЛАНОВИМА УРБАНЕ ОБНОВЕ ЗНАЧАЈНИХ ГРАДСКИХ ЦЕЛИНА У НОВОМ САДУ У ПЕРИОДУ ПОСТСОЦИЈАЛИЗМА И РАЗВОЈА ТРЖИШНЕ ЛОГИКЕ ЛИБЕРАЛНОГ КАПИТАЛИЗМА	107
<i>др Марија Лалошевић, Андреа Јовановић</i> РЕГУЛАЦИОНИ ПЛАНОВИ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ БЛОКОВА СА КРАЈА ДЕВЕДЕСЕТИХ: ИСКУСТВА, ПОУКЕ И СУДБИНА ТРИ ПЛАНА СА ПОДРУЧЈА ЦЕНТРАЛНЕ ЗОНЕ БЕОГРАДА	117

Садржај

<i>Теодора Симић, Алекса Ристић</i> КОСАНЧИЋЕВ ВЕНАЦ – БАСТИОН ИСТОРИЈЕ, РЕЛИГИЈЕ И КУЛТУРЕ ОД СИНГИДУНУМА ДО МОДЕРНОГ БЕОГРАДА	125
<i>мр Марко Иванишевић, др Неда Живак, мр Бориша Мандић</i> ДИНАМИКА ИЗРАДЕ РЕГУЛАЦИОНИХ ПЛАНОВА У ФУНКЦИЈИ УРБАНЕ ОБНОВЕ – ИСКУСТВА ИЗ ГРАДА БАЊА ЛУКА	131
<i>др Денис Амбруш</i> ЛУКЕ СЕЊ И БАКАР – ОПСТАНАК ГРАДА БЕЗ ШИРЕЊА ТЕРИТОРИЈЕ	137
<i>Снежана Кецман</i> ЗЕЛЕНЕ ПОВРШИНЕ: КЉУЧНИ ЕЛЕМЕНТ УРБАНЕ РЕГЕНЕРАЦИЈЕ ГРАДОВА И УНАПРЕЂЕЊА КВАЛИТЕТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	145
<i>Јелена Шћекић, др Марко Николић</i> РЕГЕНЕРАЦИЈА ИНДУСТРИЈСКОГ НАСЛЕЂА У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНОГ ГРАДА: ПРВА МОДЕРНА гаража У БЕОГРАДУ	151
<i>др Јана Липковски</i> ИНОВАЦИЈЕ И ИЗАЗОВИ У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИХ УСТАНОВА У КОРЕЛАЦИЈИ СА ОДРЖИВИМ УРБАНИСТИЧКИМ РАЗВОЈЕМ ГУСТО ИЗГРАЂЕНИХ УРБАНИСТИЧКИХ СРЕДИНА	159
<i>Милица Вучић, проф.др Александра Ђукић, др Бранислав Антонић</i> РЕГЕНЕРАЦИЈА СМЕДЕРЕВСКОГ ПРИОБАЉА ЈУГОВО ПО МОДЕЛУ УРБАНОГ ПАРКА	167
<i>Александра В. Милошевић</i> ГРАДСКО ЈЕЗГРО: УРБАНА РЕГЕНЕРАЦИЈА, РЕ(-)ИМАГИНАЦИЈА И ПОСТ-ИНДУСТРИЈАЛИЗАМ – СТУДИЈА СЛУЧАЈА У ФРАНЦУСКОЈ	175
<i>Урош Антић, др Љилјана Јевремовић, Ана Станојевић, др Александар Милојковић</i> ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА КОМПЛЕКСА ИНДУСТРИЈСКОГ НАСЛЕЂА У ЦЕНТРАЛНИМ ГРАДСКИМ ЗОНАМА – СЛУЧАЈ БЕОГРАДСКОГ ПАМУЧНОГ КОМБИНАТА	183
<i>Бранимир Ђирић, Александра В. Милошевић</i> „ГРАД У МУЗЕЈУ“ УРБАНИСТИЧКО-АРХИТЕКТОНСКО РЕШЕЊЕ УРБАНЕ ОБНОВЕ И РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ ПРОСТОРНО КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ „ВОЈНО-ТЕХНИЧКИ ЗАВОД У КРАГУЈЕВЦУ“	193
<i>Мр Драган Дрндаревић</i> УРБАНА ОБНОВА И РЕГЕНЕРАЦИЈА СТАРОГ ВАРОШКОГ ЈЕЗГРА ВЕЛИКОГ ГРАДИШТА КАО ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ (АМБИЈЕНТАЛНЕ) ЦЕЛИНЕ	199
<i>Негосава Анђелковић, проф.др Александра Милошевић, др Бранислав Антонић</i> МАРИНА КАО КЉУЧНИ ПРОЈЕКАТ ЗА РЕГЕНЕРАЦИЈУ ПРИОБАЉА СМЕДЕРЕВА	207
<i>Бојан Алимпић, Јана Богдановић</i> УСПОСТАВЉАЊЕ ВИЗИЈЕ И ОСОВИНЕ РАЗВОЈА ГРАДА – ПЛАНИРАЊЕ НОВОГ МАЧВАНСКОГ ТРГА	215
<i>Мр Борка Протић</i> ПРОСТОРНА ЦЕЛИНА МАРИНА „ДОРЂОЛ“ – ГЕНЕРАЦИЈЕ ПЛАНЕРА ПЛАНИРАЛЕ СУ НАЧИН ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ОВЕ ЦЕЛИНЕ	223
<i>др Дарко Полић</i> АЛМАШКИ КРАЈ У НОВОМ САДУ – РЕГЕНЕРАЦИЈА ЗАШТИЂЕНЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО – ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ КРОЗ ЈАВНО-ЦИВИЛНУ САРАДЊУ	231
<i>Весна Теофиловић.</i> ИНТЕГРИСАЊЕ ВЕРНАКУЛАРНОГ НАСЛЕЂА У САВРЕМЕНИ УРБАНИ РАЗВОЈ БЕОГРАДА: УЛОГА УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНИРАЊА	239
<i>Јасмина Вујовић</i> УРБАНА ОБНОВА КОМПЛЕКСА СТАРЕ ВАЈФЕРТОВЕ ПИВАРЕ У ПАНЧЕВУ	249

IV ПЛАНИРАЊЕ И ИЗГРАДЊА ВИШЕСПРАТНИХ ОБЈЕКТА – ПРЕДНОСТИ И МАНЕ	257
<i>Mr Миодраг Ференчак</i> „НЕКОЛИКО НАПОМЕНА О УРБАНИЗМУ, ЕВОЛУЦИЈИ И ПОЖЕЉНОЈ БУДУЋНОСТИ САДРЖАЈА И ОБЛИКА СТАНОВАЊА У ГРАДУ	259
<i>Алекса Ристић, Теодора Симић</i> ПЛАНИРАЊЕ КОЛЕКТИВНОГ СТАНОВАЊА У ПЕРИФЕРНОЈ ЗОНИ ЛАЗАРЕВЦА – НОВИ ГРАДСКИ ЦЕНТАР	271
<i>Марија Стојковић</i> УЛОГА ПРИВАТИЗАЦИЈЕ У КРЕИРАЊУ ЈАВНОГ ПРОСТОРА ПРИВАТИЗАЦИЈА И КОМЕРЦИЈАЛИЗАЦИЈА ЈАВНОГ ПРОСТОРА КАО МЕТОД РЕГЕНЕРАЦИЈЕ: ДИСКУСИЈА ЕФЕКТА НА ПРИМЕРУ БЕОГРАДА НА ВОДИ	277
V УРБАНИЗАМ И ИНЖЕЊЕРСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА СИСТЕМА ОБНОВЉИВИХ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ	283
<i>Душан Миладиновић, Владимир Марковић, Дејан Маєровић</i> ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СТУДИЈЕ О ОБНОВЉИВИМ ИЗВОРИМА ЕНЕРГИЈЕ НА ПОДРУЧЈУ ГРАДА НОВОГ САДА У УРБАНИСТИЧКИМ ПЛАНОВИМА	285
<i>Марија Михајловић, проф.др Љиљана Стошић Михајловић</i> МЕРЕ ОБНОВЕ КАРАКТЕРИСТИЧНИХ ЕЛЕМЕНАТА ТЕРМИЧКОГ ОМОТАЧА СТАМБЕНИХ ЗГРАДА У ЦИЉУ УНАПРЕЂЕЊА ЕНЕРГЕТСКЕ ЕФИКАСНОСТИ	293

***III Урбана обнова и регенерација градског
језгра и значајних градских целина***

Јелена Шћекић¹
др Марко Николић²

РЕГЕНЕРАЦИЈА ИНДУСТРИЈСКОГ НАСЛЕЂА У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНОГ ГРАДА: ПРВА МОДЕРНА ГАРАЖА У БЕОГРАДУ

РЕЗИМЕ: Индустијско наслеђе чини важан део градитељског наслеђа чија заштита у савременом контексту не подразумева само очување његових препознатих вредности, већ и интеграцију у свакодневни живот савременог града. Овим радом испитују се могућности за истовремено очување препознатих вредности индустријског наслеђа и његово уклапање у савремени контекст кроз увођење нових - комплементарних намена у процесу његове ревитализације, а како би се указало на потенцијале сагледавања индустријског наслеђа као важног културног и економског ресурса савременог града. Кроз студију случаја прве Модерне гараже у Београду, спроведену у оквиру наставе на мастер и интегрисаним академским студијама архитектуре на Универзитету у Београду - Архитектонском Факултету; испитане су могућности заштите, ревитализације и презентације значајног споменика техничке културе и примера индустријског наслеђа Београда из 20. века. Посебан фокус усмерен је ка анализи културно-историјских и архитектонских вредности објекта и очувању његове аутентичности, али и проналажењу могућности за очување и унапређење духа места у складу са потребама живота у савременом граду. Важан резултат истраживања представљају студентска идејна решења ревитализације Модерне гараже у оквиру којих су дати предлози за очување и унапређење духа места кроз заштиту аутентичних архитектонских елемената објекта, иновативне приказе некадашње намене и њихову интеграцију са новим – комплементарним наменама доминантно едукативног и културног карактера.

Кључне речи: индустријско наслеђе Београда, Модерна гаража, ревитализација, презентација, очување аутентичности и духа места

REGENERATION OF INDUSTRIAL HERITAGE IN THE CONTEXT OF THE CONTEMPORARY CITY: THE FIRST MODERN GARAGE IN BELGRADE

ABSTRACT: Industrial heritage represents an important part of the built heritage which protection doesn't only mean the preservation of its recognized values, but also its integration into the contemporary city. This paper examines the possibilities for the preservation of the industrial heritage's recognized values and its integration into the contemporary context through the introduction of new - complementary functions in the process of its revitalization to underline the potential of seeing the industrial heritage as an important cultural and economic resource. Through the case study of the first Modern garage in Belgrade, conducted as part of master's and integrated academic studies of architecture at the University of Belgrade - Faculty of Architecture; the possibilities of protection, revitalization, and presentation of an important monument of technical culture and an example of Belgrade's industrial heritage from the 20th century are examined. A special focus is directed toward the analysis of the cultural-historical and architectural values, the preservation of authenticity and the finding opportunities to preserve and improve the spirit of the place following contemporary needs. Research result includes the students' conceptual solutions for the revitalization of the building, within which are given the proposals for preserving and improving the spirit of the place through the protection of authentic architectural elements, innovative representations of the former purpose and their integration with new - complementary functions with educational and cultural character.

Keywords: industrial heritage of Belgrade, Modern garage, revitalization, presentation, preservation of the authenticity and spirit of the place

¹ Јелена Шћекић, маг. инж. арх, истраживач приправник
Универзитет у Београду – Архитектонски Факултет, jelena.scevic@arh.bg.ac.rs

² др Марко Николић, ванредни професор
Универзитет у Београду – Архитектонски Факултет, marko@arh.bg.ac.rs

РАЗВОЈ МИСЛИ О ЗАШТИТИ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА У САВРЕМЕНОМ КОНТЕКСТУ

Значај градитељског наслеђа препознат је од стране релевантних међународних организација које се баве заштитом, презентацијом и промоцијом културног и природног наслеђа на глобалном нивоу, а међу којима се истичу ИКОМОС (ICOMOS), УНЕСКО (UNESCO) и Савет Европе (Council of Europe). Управо ове организације представљају својеврсне утемељиваче мисли о заштити градитељског наслеђа у савременом контексту, а верификовани документи – повеље, декларације и конвенције; чине важна полазишта у тумачењу развоја мисли о заштити градитељског наслеђа. Док Атинска повеља (ICOMOS, 1931) представља први покушај дефинисања интегрисаног приступа заштити градитељског наслеђа у 20. веку на глобалном нивоу кроз промоцију рестаурације као релевантног принципа његове заштите; Венецијанском повељом (ICOMOS, 1964) постављене су основе за дефинисање и разумевање обухвата градитељског наслеђа – историјских споменика и споменичких предела, те принципа његове заштите – конзервације и рестаурације. С друге стране, Конвенција о заштити светске културне и природне баштине (UNESCO, 1972) усмерила је даљи развој мисли о заштити градитељског наслеђа као неодвојивог дела природног окружења у којем се оно налази, а кроз дефинисање појмова изузетне универзалне вредности и културног пејзажа. Верификовање Конвенције утемељило је мисао о неодвојивости материјалних и нематеријалних вредности градитељског наслеђа и његовог природног окружења, те неопходности њиховог очувања у процесу заштите, презентације и промоције градитељског наслеђа. Изучавање и разумевање материјалних и нематеријалних вредности градитељског наслеђа нераскидиво је и од појма аутентичности културног наслеђа, дефинисаног у оквиру Документа о аутентичности из Наре (ICOMOS, 1994). Према Документу, појам аутентичности се, пре свега, везује за *веродостојност и истинитост извора информација који указују на вредности културног наслеђа – оне оригиналне и накнадне, настале кроз различите историјске периоде његовог трајања* (ICOMOS, 1994:46-47), што указује на значај аутентичности као квалификационог фактора за одређивање вредности културног наслеђа. Последице, разумевање концепта аутентичности постаје предуслов бављења културним наслеђем уопште – његовом заштитом, презентацијом и промоцијом у савременом контексту. С друге стране, Конвенцијом о заштити нематеријалног културног наслеђа (UNESCO, 2003) истиче се важност нематеријалног културног наслеђа (језика, традиције, обичаја, ритуала, заната) као значајног конституента аутентичности културног наслеђа одређене групе људи, заједнице или народа, те конституента њиховог идентитета, што указује на неопходност изучавања и разумевања друштвених фактора и локално утемељених вредности приликом заштите културног наслеђа и његове аутентичности. Конвенција о вредностима културног наслеђа за друштво (Council of Europe, 2005), може се рећи да представља наставак Конвенције о заштити нематеријалног културног наслеђа, јер препознаје и потврђује значај улоге друштва у процесу заштите културног наслеђа и очувања свих његових вредности за будуће генерације. Однос између материјалних и нематеријалних вредности културног наслеђа, природног окружења у коме се културно наслеђе налази и људи, представља фокус Декларације о заштити духа места (ICOMOS, 2008), у оквиру које је дух места препознат као *скуп материјалних (локалитети, објекти, предели, руте) и нематеријалних елемената (сећања, наративи, писани извори, фестивали, комеморације, ритуали, предања, традиционалне вредности, текстуре, боје, мириси) који заједно значајно доприносе формирању места и његовог духа* (ICOMOS, 2008:2). Дефиниција духа места као својеврсног носиоца вредности културног наслеђа, може се рећи да најпотпуније осликава развој мисли о неопходности изучавања, разумевања и очувања свих материјалних, нематеријалних и природних вредности у процесу заштите градитељског наслеђа, а у оквиру којег човек има важну улогу у препознавању свих вредности градитељског наслеђа и њиховој верификацији.

ЗАШТИТА ИНДУСТРИЈСКОГ НАСЛЕЂА У САВРЕМЕНОМ КОНТЕКСТУ

Претходно приказани међународно признати документи из области заштите градитељског наслеђа чине основ за разумевање значења и значаја градитељског наслеђа у савременом контексту. Такође, њиховим ишчитавањем омогућено је праћење развоја у приступима заштити градитељског наслеђа кроз време, са увек истицањем неопходношћу за обезбеђивањем континуитета трајања свих вредности градитељског наслеђа за будуће генерације. Дефиниције, препоруке и принципи промовисани у оквиру анализираних докумената примењиви су на свим типологијама градитељског наслеђа јер чине универзалне постулате у области заштите градитељског наслеђа, а у оквиру којег индустријско наслеђе заузима значајан део. Међутим, анализирајући постојеће међународно признате документе из области заштите градитељског наслеђа од почетка 20. века до данас, стиче се утисак да је индустријско наслеђе неоправдано запостављено у процесу препознавања важности његове заштите, презентације и промоције као

значајне типологије градитељског наслеђа. Тек 1999. године, формиран је Међународни комитет за конзервацију индустријског наслеђа (ТИССИН - The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage), са циљем ширења свести о значају индустријског наслеђа - његовог истраживања и документовања (ТИССИН, 1999). 2003. године, од стране Међународног комитета као специјалног саветника ИКОМОС-а (ICOMOS), верификована је Повеља о индустријском наслеђу (ТИССИН, 2003), која и данас представља једини кровни документ у оквиру којег је дефинисан појам индустријског наслеђа и дате су смернице за његово очување, презентовање и промоцију у савременом контексту. У оквиру Повеље, обухват индустријског наслеђа чине *остаци индустријске културе који су од историјске, технолошке, друштвене, архитектонске или научне вредности*. Под остацима индустријске културе подразумевају се *зграде и машине, радионице, млинови и фабрике, рудници и локације за производњу и прераду, магацини и складишта, постројења за производњу, дистрибуцију и коришћење енергије, транспорт и сва његова инфраструктура, као и места која се користе за друштвене активности везане за индустрију, попут становања, верских богослужења или образовања* (ТИССИН, 2003:2). Такође, Повељом су дефинисане вредности које је неопходно очувати у процесу заштите индустријског наслеђа у савременом контексту, а међу којима се истичу културно-историјске, друштвене, архитектонске, технолошке и естетске вредности. Важност Повеље о индустријском наслеђу, поред дефинисања обухвата индустријског наслеђа, његових вредности и смерница за његово очување, огледа се у препознавању потенцијала интеграције индустријског наслеђа у контекст савременог града, а кроз увођење нових намена у комплексе индустријског наслеђа. Посебно се истиче значај укључивања локалне заједнице у процесе обнове индустријског наслеђа – његове заштите, презентације и промоције, али и регенерације и адаптације у складу са потребама локалног становништва и савременим начином живота. С друге стране, Повељом се указује на неопходност очувања свих постојећих вредности и претходних намена индустријског наслеђа, као и на њихов адекватан приказ у процесу обнове, а како би се обезбедио континуитет трајања свих вредности индустријског наслеђа уз истовремено додавање нових, савремених. На важност индустријског наслеђа и његове регенерације у савремени контекст упућују и Даблински принципи (The Dublin Principles), документ који је верификован од стране Међународног комитета (ТИССИН) и ИКОМОС-а (ICOMOS) 2011. године, а представља сет заједничких принципа за конзервацију индустријског наслеђа у савременом контексту (ICOMOS-ТИССИН, 2011).

РЕГЕНЕРАЦИЈА ИНДУСТРИЈСКОГ НАСЛЕЂА У КОНТЕКСТ САВРЕМЕНОГ ГРАДА

Даблински принципи, као и Повеља о индустријском наслеђу, поред императива очувања индустријског наслеђа, указују на важност интеграције индустријског наслеђа у савремени контекст града – његове регенерације и адаптације кроз комуникацију између вредности индустријског наслеђа и потреба савременог друштва, а у оквиру које едукација има кључну улогу. Стога се у настави на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету, у оквиру изборног предмета *Визуелна култура у архитектонској теорији и пракси* на мастер и интегрисаним академским студијама архитектуре, тежи испитивању могућности за истовремену заштиту, ревитализацију и презентацију значајних споменика техничке културе града Београда из 20. века, а кроз регенерацију индустријског наслеђа у контекст савременог града. Посебан фокус у оквиру наставе усмерен је на формирање одговарајуће методологије истраживања индустријског наслеђа града Београда, а која је заснована на анализи свих постојећих вредности индустријског наслеђа, очувању његове аутентичности и проналажењу могућности за очување и унапређење духа места у складу са потребама живота у савременом граду. На студији случаја Прве Модерне гараже у Београду која је изабрана као адекватан полигон за испитивање могућности заштите, ревитализације и презентације индустријског наслеђа у савремени контекст града, примењена је методологија истраживања која је обухватила комбинацију теоријског и *in situ* испитивања локалитета уз предлог његове заштите, ревитализације и презентације кроз студентска идејна урбанистичко-архитектонска решења. Сprovedено истраживање састојало се из следећих фаза: 1) теоријско истраживање локалитета – анализа доступне литературе; 2) *in situ* истраживање локалитета – анализа контекста; 3) валоризација локалитета и његове околине – класификација препознатих вредности локалитета, валоризација тренутног стања, уочавање могућности за унапређење локалитета; 4) дефинисање приступа заштити, презентацији и промоцији локалитета – одређивање односа према наслеђеним вредностима; 5) разрада и приказ студентских идејних урбанистичко-архитектонских решења – могућности за очување и унапређење локалитета кроз његову интеграцију у контекст савременог града (Сл.1). Током истраживања, посебан фокус усмерен је на заштиту аутентичних архитектонских елемената објекта Модерне гараже, одговарајући приказ претходних намена објекта у циљу успостављања континуитета трајања свих наслеђених вредности индустријског наслеђа, али и на њихову

интеграцију са новим – комплементарним наменама доминантно едукативног и културног карактера, а како би се указало на значај сагледавања индустријског наслеђа као важног културног и економског ресурса савременог града.

Сл. 1: Графички приказ спроведене методологије истраживања (аутор: Јелена Шћекић, април 2023.)

ПРВА МОДЕРНА ГАРАЖА У БЕОГРАДУ

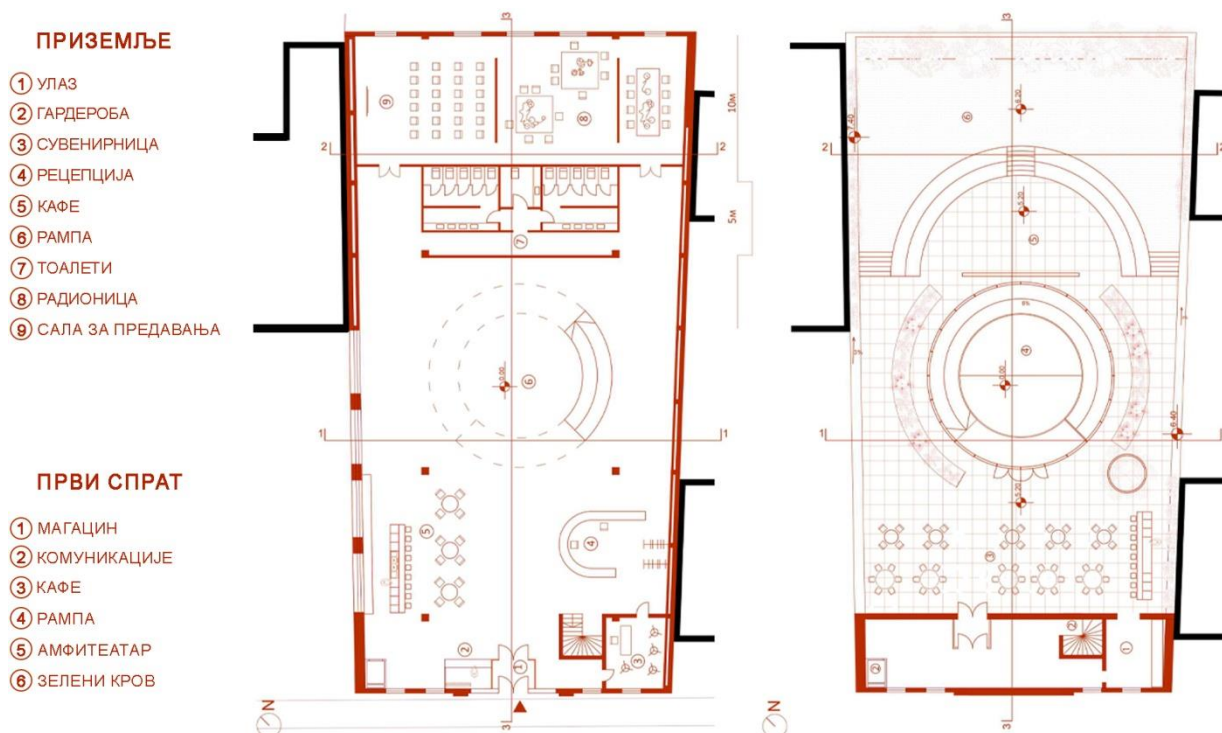
Прва Модерна гаража у Београду (Сл.2), дело архитекте Валерија Владимировича Сташевског, изграђена је 1929. године у Улици Мајке Јевросиме бр.30 (Ђурђевић, 1998-1999; Латинчић, 2011). Услед препознатих културно-историјских, друштвених, архитектонских, технолошких и естетских вредности, али и чињенице да представља први објекат са наменом гараже на простору Балкана тог времена и центар ауто-спорта у Београду у оквиру којег су сачувани значајни пнеуматски алати (Beogradsko nasleđe, 2023), према одлуци Владе Републике Србије од 1997. године ужива статус споменика културе (Службени гласник РС, 1997; Информациони систем непокретних културних добара, 2023). Пројектован као модерна грађевина са елементима сецесије и академизма, објекат је током времена незнатно мењао свој спољашњи и унутрашњи изглед, у великој мери очувавши аутентичну конструкцију, форму и фасаду. Првобитно коришћен за потребе складиштења аутомобила прве београдске међународне аутомобилске и мотоциклистичке трке одржане 1939. године, од 1994. године добија садашњу функцију Музеја аутомобила у оквиру којег су изложени стари и ретки аутомобили као сведочанства техничко-технолошког достигнућа времена у којем су настали (Музеј аутомобила, 2023). Иако је садашња намена усклађена са претходном наменом објекта чиме је остварен континуитет трајања свих наслеђених вредности споменика техничке културе, објекат Модерне гараже представља још увек неискоришћен потенцијал за регенерацију индустријског наслеђа града Београда у складу са савременим потребама. Стога је Модерна гаража одабрана као одговарајућа студија случаја за испитивање могућности њене истовремене заштите, ревитализације и презентације, односно, регенерације и адаптације у складу са принципима заштите индустријског наслеђа и потребама савременог друштва.

Сл. 2: Модерна гаража (извор: https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/moderna-garaza, април 2023.)

ПРЕДЛОГ ЗАШТИТЕ, РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ И ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ ПРВЕ МОДЕРНЕ ГАРАЖЕ У БЕОГРАДУ

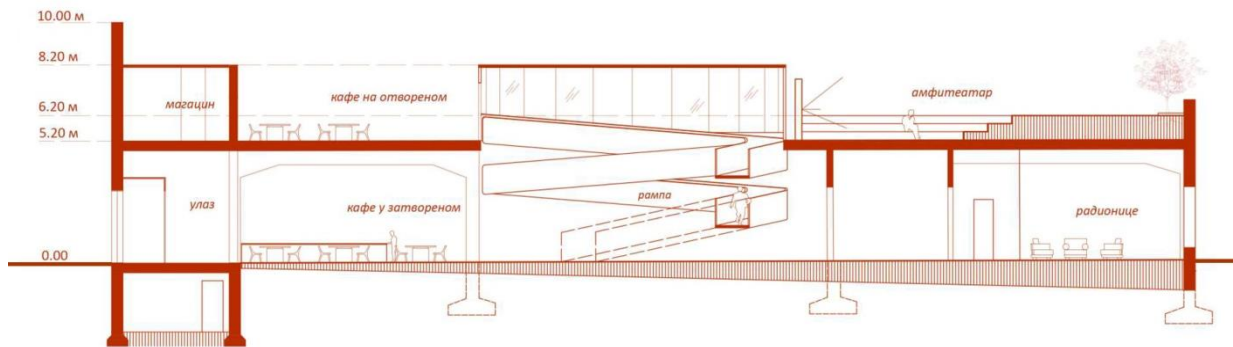
Примењујући претходно дефинисану методологију истраживања, студенти су били у могућности да, на основу спроведених анализа објекта и његовог окружења, предложе идејна урбанистичко-архитектонска решења за заштиту, ревитализацију и презентацију свих препознатих вредности Модерне гараже, а у складу са савременим потребама и начелима архитектонског пројектовања. Међу понуђеним идејним решењима, посебно се истакао рад студената Иване Никодиновић и Алексе Лукића (Сл.3), као предлог који је у највећој мери испунио све принципе заштите индустријског наслеђа који се односе на очување његове аутентичности, заштиту и адекватно презентовање свих препознатих вредности индустријског наслеђа, уз истовремено очување и унапређење духа места кроз увођење нових – комплементарних намена из домена културе и едукације.

Сл. 3: Основе објекта (аутори: Ивана Никодиновић, Алекса Лукић, јануар 2023.)

Пројектом заштите, ревитализације и презентације предвиђено је очување свих аутентичних архитектонских и конструктивних елемената објекта, укључујући постојеће греде и стубове, позиције фасадних отвора и целокупан габарит објекта. С друге стране, пројектом је предвиђена активација кровне површине која постаје простор јавне намене у оквиру којег се преплићу културно-едукативни и комерцијални садржаји на отвореном, озелењеном простору (Сл.4,Сл.7). У унутрашњости објекта предвиђени су културно-едукативни садржаји који обухватају изложбене просторе, радионице и сале за предавања, са свим пратећим административним, сервисним и комерцијалним садржајима (Сл.5). Окосницу пројекта чини централно постављена рампа у

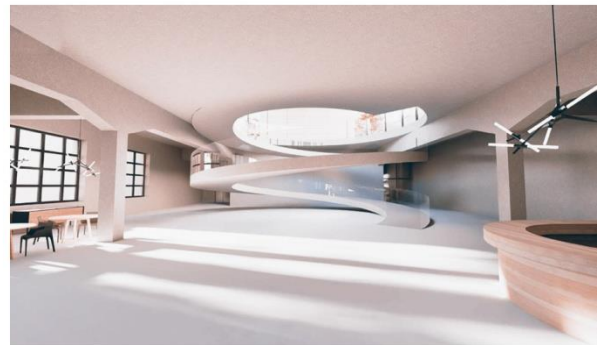
унутрашњости објекта, која поред функције повезивања различитих програмских зона у оквиру објекта по вертикали, симболише некадашњу намену објекта – гаражу (Сл.6).

Сл. 4: Пресек кроз објекат (аутори: Ивана Никодиновић, Алекса Лукић, јануар 2023.)

Сл. 5: Амбијенти (аутори: Ивана Никодиновић, Алекса Лукић, јануар 2023.)

Сл. 6: Мотив рампе у објекту (аутори: Ивана Никодиновић, Алекса Лукић, јануар 2023.)

Сл. 7: Активација кровне површине (аутори: Ивана Никодиновић, Алекса Лукић, јануар 2023.)

ВАЛОРИЗАЦИЈА ПРЕДЛОГА ЗАШТИТЕ, РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ И ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ ПРВЕ МОДЕРНЕ ГАРАЖЕ У БЕОГРАДУ

Претходно приказано студентско идејно урбанистичко-архитектонско решење валоризовано је кроз испуњеност сета критеријума (Сл.8) на основу којих је било могуће одредити да ли пројекат и у којој мери задовољава принципе заштите индустријског наслеђа у савременом контексту.

Критеријум I: Однос према затеченим вредностима

Пројектом је предвиђено очување свих препознатих културно-историјских, друштвених, архитектонских, технолошких и естетских вредности споменика техничке културе, које се огледа у односу према претходној намени објекта, третману аутентичних архитектонских и конструктивних елемената, третману фасаде, али и кроз карактер нових намена које су усклађене са потребама савременог друштва.

Критеријум II: Очуваност аутентичних архитектонских и конструктивних елемената

Пројектом је предвиђено очување – конзервација и рестаурација аутентичних архитектонских и конструктивних елемената: армирано-бетонске конструкције од 8 стубова са вутама, као и постојећих позиција и димензија фасадних отвора.

Критеријум III: Материјализација

Пројекат одликује употреба дрвета као природног материјала у комбинацији са савременим челиком, стаклом и натур бетоном који је коришћен за формирање централно постављене рампе у објекту.

Критеријум IV: Однос према претходној намени

Пројектом се тежи очувању интегритета и аутентичности споменика техничке културе, те је посебна пажња усмерена ка приказу претходне намене Модерне гараже која је приказана кроз изложбене просторе сталног и привременог карактера, као и просторе за радионице и презентације којима се евоцира некадашња функција објекта, док нови мотив у простору – централно постављена рампа, симболички указује на претходну намену објекта повезану са аутомобилизмом и саобраћајем.

Критеријум V: Усклађеност нових намена са препознатим вредностима објекта

Нове намене доминантно су едукативног и културног карактера, уз пратеће административне, сервисне и комерцијалне садржаје. С обзиром да су истовремено усмерене ка презентацији претходне намене Модерне гараже и бољој интеграцији Модерне гараже у контекст савременог града; предложене намене пружају сет садржаја одговарајућих за потребе савременог човека и очување индустријског наслеђа.

Критеријум VI: Аспекти одрживости

Пројектом је предвиђена активација кровне површине у зелени кров који постаје јавни простор са културно-едукативним и комерцијалним садржајима. Увођење зеленог крова као иновативног техничко-технолошког решења указује на потенцијале сагледавања индустријског наслеђа као културолошког, економског, али и еколошког ресурса савременог града.

ОДНОС ПРЕМА ЗАТЕЧЕНИМ ВРЕДНОСТИМА	ОЧУВАНOST АУТЕНТИЧНИХ ЕЛЕМЕНАТА	МАТЕРИЈАЛИЗАЦИЈА	ОДНОС ПРЕМА ПРЕТХОДНОЈ НАМЕНИ	УСКЛАЂЕНОСТ НОВИХ НАМЕНА И ВРЕДНОСТИ	АСПЕКТИ ОДРЖИВОСТИ
очување, презентација и унапређење: културно-историјских, друштвених, архитектонских, технолошких и естетских вредности интегритета и аутентичности духа места	конзервација и рестаурација: аутентичних архитектонских и конструктивних елемената стубова, фасадних отвора	употреба природних и савремених материјала: дрво челик натур бетон стакло	приказ кроз изложбене просторе, радионице и сале за презентације мотив рампе у простору као симболичка евокација претходне намене гараже	едукативни садржаји културни садржаји комерцијални садржаји изложбени простори радионице сале за презентације амфитеатар кафић сувенирница рецепција гардероба	зелени кров повећање просторних капацитета објекта искоришћење културолошких, економских и еколошких потенцијала објекта

Сл. 8: Табела - критеријуми за валоризацију идејног решења (аутор: Јелена Шћекић, април 2023.)

ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања Модерне гараже као важног споменика техничке културе града Београда из 20. века, који су манифестовани кроз студентска идејна урбанистичко-архитектонска решења за њену заштиту, ревитализацију и презентацију, указују на успешност примене предложене методологије истраживања. Иако заснована на препознавању, очувању и унапређењу свих

вредности индустријског наслеђа и његове аутентичности, предложена методологија фокусирана је и на испитивање могућности његове интеграције у контекст савременог града. Кроз изучавање и проналажење одговарајућег приступа заштити постојећих вредности индустријског наслеђа, адекватно приказивање претходне намене и увођење нових - савремених, остварен је континуитет трајања свих вредности Модерне гараже и обезбеђен њен опстанак за будуће генерације. Такође, савремени архитектонски језик примењен у оквиру предлога за заштиту, ревитализацију и презентацију Модерне гараже, заједно са новоуведеним садржајима, омогућили су бољу интеграцију објекта у савремени контекст. На тај начин, искоришћени су потенцијали за употребу индустријског наслеђа као културолошког, али и економског и еколошког ресурса савременог града. С друге стране, уочене су могућности за унапређење постојеће методологије истраживања које се, пре свега, односе на проширење сета критеријума кроз које се сагледавају вредности индустријског наслеђа и предлози за његову заштиту, ревитализацију и презентацију, али и на укључивање локалне заједнице и свих заинтересованих страна у процес регенерације индустријског наслеђа у контекст савременог града.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Ђурђевић, М, Прилог проучавању делатности архитекте Валерија Владимировича Сташевског у Београду, Музеј града Београда, Београд: 1998-1999, Годишњак града Београда, књ. XLV-XLVI, стр. 151-171.
- Завод за заштиту споменика културе града Београда, Модерна гаража, приступ: https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/moderna-garaza?rstr_nocache=rstr38364399686dca44 (април, 2023.)
- Информациони систем непокретних културних добара, Модерна гаража у Београду, приступ: https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=44521 (април, 2023.)
- ICOMOS, The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments, Атина: 1931. приступ: <https://www.icomos.org/en/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments> (април, 2023.)
- ICOMOS, International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, Венеција: 1964. приступ: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/Venice_Charter_EN_2023.pdf (април, 2023.)
- ICOMOS, The Nara Document on Authenticity, Нага: 1994. приступ: <https://icomosjapan.org/static/homepage/charter/declaration1994.pdf> (април, 2023.)
- ICOMOS, Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place, Квебек: 2008. приступ: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-646-2.pdf> (април, 2023.)
- ICOMOS-TICCIH, The Dublin Principles, Париз: 2011. приступ: <https://ticcih.org/about/about-ticcih/dublin-principles/> (април, 2023.)
- Латинчић, О, Валериј Владимирович Сташевски (1882-?) у Београду – Подаци из архивске грађе Историјског архива Београда, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд: 2011, Наслеђе, бр.12, стр. 169-196.
- Музеј аутомобила.О музеју аутомобила, приступ: <https://www.automuseumbgd.com/muzej/> (април, 2023.)
- Службени гласник РС, Одлука о утврђивању Модерне гараже у Београду за споменик културе, Београд: 1997, бр. 51, стр. 1097-1098.
- TICCIH, The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage, Уједињено Краљевство: 1999. приступ: https://ticcih.org/wp-content/uploads/2018/07/TICCIH_AMALGAMATED_TRUST_DEEDS.pdf (април, 2023.)
- TICCIH, The Nizhny Tagil Charter For The Industrial Heritage, Нижњи Тагил: 2003. приступ: <https://ticcih.org/wp-content/uploads/2013/04/NTagilCharter.pdf> (април, 2023.)
- UNESCO, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Париз: 1972. приступ: <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf> (април, 2023.)
- UNESCO, Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Париз: 2003. приступ: <https://ich.unesco.org/en/convention> (април, 2023.)
- Council of Europe, Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, Фаро: 2005. приступ: <https://rm.coe.int/1680083746> (април, 2023.)
- w. David Suzuki Foundation.

**ИНЖЕЊЕРСКА
КОМОРА
СРБИЈЕ**

ISBN-978-86-84275-46-4